

УДК 634.833.38.109.733.38.
109.84

© 2015

СТАН І ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИНОГРАДАРСТВА І ВИНОРОБСТВА

В.В. Власов,
член-кореспондент НААН,
доктор сільсько-
господарських наук

І.В. Белоус,
кандидат
економічних наук
ННЦ «Інститут
виноградарства
і виноробства
імені В.Є. Таїрова»

Мета. Визначення стратегічних орієнтирів розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу на основі впровадження інноваційної моделі розвитку галузі. **Методи.** Статистичних групувань, графічний і відбірковий, кореляційно-регресійний аналіз. **Результати.** Головними принципами стратегічного розвитку є: створення сприятливих умов для інтеграції галузей у світовий економічний простір; зростання соціально-економічного добробуту суспільства; формування науково обґрунтованої та соціально орієнтованої інноваційної моделі структурної модернізації виноградарства і виноробства. **Висновки.** Для подальшого ефективного розвитку виноградарства і виноробства слід здійснити техніко-технологічне переоснащення та організаційно-економічне забезпечення виноградарських, розсадницьких і виноробних підприємств за сучасними світовими стандартами.

Ключові слова: стратегія, виноградарство і виноробство, сучасний стан, перспективи розвитку.

У сучасному глобалізованому світі місце та роль виноградарства і виноробства України залежать від здатності ефективно реалізовувати свої об'єктивні переваги природоресурсного потенціалу у світовому розподілі праці та міжнародній конкуренції. Зі вступом України до СОТ (2008 р.) виноградарство і виноробство опинилися в умовах досконалої ринкової конкуренції, що призвело до обмеження державного протекціонізму національних виробників, більшість з яких виявилася з низьким рівнем конкурентоспроможності. Через невідповідність національних стандартів якості продукції європейським, неспроможність задовольнити технічні, санітарні та фітосанітарні умови для експорту своєї продукції національних товаровиробників фактично усунуто від торгівлі на світовому ринку.

Подальший розвиток галузі потребує якісних перетворень, які б забезпечили підвищення конкурентоспроможності виноградарсько-виноробної продукції. Тому важливим є визначення стратегічних орієнтирів розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу, відповідно до яких Україна проводитиме політику щодо нормативно-правового, фінансового, економічного, екологічного та соціального регулювання на основі впровадження інноваційної моделі розвитку галузі. При цьому Україні варто узагальнити і врахувати досвід країн, які вже приєдналися до ЄС (особливо країн Східної Європи), для того, щоб етапи підготовки та входження виноградарства в єдиний європейський простір не призвели до негативних наслідків для економічної та соціальної сфер.

Матеріали та методи досліджень. Використано методи: статистичних групувань, графічний і відбірковий та кореляційно-регресійний аналіз.

Результати досліджень. За останні 40 років площа насаджень винограду в Україні скоротилася у 3,5 раза і становила у 2013 р. 75,1 тис. га., зокрема в сільськогосподарських підприємствах — 61,6 тис. га. За останні роки розкорчування виноградників перевищувало їх закладання, особливо високий індекс вибуття площі виноградників спостерігався у 1995–2000 рр. Площі молодих насаджень винограду в Україні становлять не більше 12% від загальної площі (тоді як потрібно мати до 20% молодих виноградників). Урожайність винограду в Україні попри окремі сприятливі періоди загалом залишається низькою. Середньорічна врожайність винограду за період досліджень була 53 ц/га, тоді як середня врожайність у країнах — світових лідерах з виробництва винограду — 100–120 ц/га. Валові збори винограду також мають тенденцію до зниження. За останні 40 років обсяг виробництва винограду в Україні скоротився у 2,2 раза (табл. 1).

Основними причинами дестабілізації виноградарства України є закладання виноградників без урахування природно-екологічних факторів, нераціональний сортовий склад насаджень, низькі якість садивного матеріалу винограду та рівень агротехнічного стану виноградників, стагнація економіки України.

Вітчизняний ринок винограду і вина нині перебуває в стані застою. Це пов'язано з низькою рентабельністю або навіть збитковістю дрібних виробників, зумовленою підвищенням вартості ліцензій, низьким рівнем урожайності

насаджень, витратним просуванням продукції на ринок. Проте аналіз ринку винопродукції в роздрібній торговій мережі свідчить про наявність тенденції до зростання попиту на зазначену продукцію та значні перспективи розвитку виноградарства і виноробства (табл. 2).

Проблеми розвитку виноградарства України призвели до значного збільшення обсягів імпорту винопродукції порівняно з обсягом її експорту.

Місткість внутрішнього ринку винограду в Україні згідно з обчисленнями становить 377,7–522,9 тис. т. Рівень самозабезпечення населення України виноградом має істотні регіональні розбіжності з огляду на традиції та звичаї місцевого населення. Наповнення ринку виноградом відбувається переважно завдяки вітчизняним товаровиробникам (85%), однак частка імпорту має значну тенденцію до зростання.

Слід зазначити, що нестача технічного винограду в Україні поповнюється за рахунок імпорту виноматеріалів. Так, у 2012 р. Україною імпортовано 782,9 тис. дал виноматеріалів, з країн СНД — 520 тис. декалітрів. В Україні нині рівень споживання винограду на порядок нижчий за науково обґрунтовані норми (1 кг на 1 особу за рік за норми 8–10 кг), насиченість ринку столовим виноградом у середньому становить 13,6%. Споживання виноградного вина на 1 особу впродовж року в рази нижче за європейське. Низька насиченість ринку столовим виноградом і вітчизняним виноградним вином зумовлена недостатнім рівнем виробництва відповідної продукції в розрахунку на 1 особу, низькою платоспроможністю населення, відсутністю в окремих регіонах країни сталих традицій споживання столового винограду

1. Основні показники розвитку виноградарства в Україні

Показник виноградників	Середньорічне за роки								2013
	1981–1985	1986–1990	1991–1995	1996–2000	2001–2005	2006–2010	2011	2012	
Усі категорії господарств									
Площа, тис. га	237,3	179,9	163,4	127,8	100,1	91,5	84,1	77,6	75,1
у т.ч. плодоносних	165,0	134,2	139,6	114,7	87,0	71,3	69,1	67,9	67,1
Валовий збір, тис. т	906,2	764,8	569,7	381,5	403,3	390,5	521,9	456,0	575,4
Урожайність, ц/га	53,1	54,5	40,6	33,3	46,8	55,0	75,5	67,2	85,8
Сільськогосподарські підприємства									
Площа, тис. га	213,9	162,8	146,7	113,8	87,5	78,3	70,7	64,2	61,6
у т.ч. плодоносних	144,6	118,7	124,4	101,8	74,9	58,6	56,3	55,0	54,2
Валовий збір, тис. т	737,5	604,3	423,2	264,9	248,5	248,2	377,0	292,9	384,3
Урожайність, ц/га	49,0	48,1	33,8	26,0	33,5	42,7	59,9	53,2	70,9

та виноградного вина, браком професійного управління маркетинговим комплексом досліджуваного підкомплексу.

Низка проблем, пов'язаних з реформуванням виноградарства і виноробства, визначенням стратегії їх подальшого розвитку в умовах інтеграції до світового господарства, потребує докладнішого науково-прикладного опрацювання, зокрема у плані розвитку та вдосконалення ринку продукції виноградарства (особливо сортового складу столового винограду), інноваційної реорганізації вітчизняного виноградарства, раціонального науково обґрунтованого розміщення виноградників, а також щодо формування і реконструкції сортименту винограду та виробленої винопродукції з урахуванням попиту і пропозицій національного та світового ринків, наукового супроводу та впровадження наукових інновацій у галузеве виробництво. Не повною мірою розроблено моделі інтеграційних зв'язків між виробниками винограду і винопродукції, переробними підприємствами та іншими організаціями, які сприяють просуванню та збуту продукції. Також недостатньо опрацьовано маркетингові стратегії подальшого розвитку виноградарства і виноробства.

Необхідність розроблення стратегії розвитку виноградарства і виноробства зумовлена тісним взаємозв'язком і взаємозалежністю цих галузей, перспектива виходу продукції яких на світовий ринок визначається узгодженістю їх взаємодії та паритетністю відносин; динамічними змінами, що відбуваються в економічній, соціальній, політичній, міжнародній, науково-технічній сферах і породжують нові можливості та загрози; посиленням конкуренції на внутрішньому ринку виноградарства і виноробства в результаті проникнення на нього нових конкурентів-товаровиробників, зростання кількості яких супроводжується збільшенням

товарної пропозиції та скороченням доходів і прибутку; важливістю освоєння світового ринку продукції виноградарства і виноробства, що потребує від виноградарів і виноробів чітко вивіреного вектора руху на довгострокову перспективу як важливої умови досягнення ними експортних економічних цілей; здатністю покупців впливати на товарну, цінову, дистрибутивну та комунікативну політику суб'єктів господарювання відповідних галузей, визначаючи тим самим параметри їх виробничо-господарської діяльності; зростаючою впливовістю державних інститутів, органів місцевого самоврядування та громадських рухів захисту прав споживачів і довкілля. Як складові агропродовольчого комплексу України, виноградарство і виноробство безпосередньо забезпечують продовольчу безпеку країни і формують економічну основу для поліпшення умов життєдіяльності сільських товаровиробників та розв'язання важливих соціальних проблем на селі. Досліджувані галузі належить виконати піонерну функцію щодо ефективного поєднання різногалузевих бізнесових суб'єктів і науки, зорієнтованих на гармонізацію відносин в економічній, соціальній та екологічній сферах.

На основі узагальнення підходів до формування стратегії розвитку виноградарсько-виноробного підкомплексу України встановлено, що її головними принципами є створення сприятливих умов для інтеграції галузей у світовий економічний простір; зростання соціально-економічного добробуту суспільства; формування науково обґрунтованої та соціально орієнтованої інноваційної моделі структурної модернізації виноградарства і виноробства. Важливою умовою досягнення стратегічних результатів є також системність здійснюваних заходів стосовно забезпечення довгострокових економічних, соціальних та екологічних пріоритетів (рис. 1).

2. Динаміка продажу винопродукції в роздрібній торгівлі України

Продукція виноробства	Рік										2013 р. у % до 2001 р.
	2001	2003	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Кількість, млн дал											
Вино	5,7	7,1	9,2	11,0	12,0	12,0	11,0	11,0	15,0	10,0	175,4
Шампанське	2,1	2,8	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	5,6	3,7	176,2
Коньяк	1,0	1,3	2,0	2,0	3,0	3,0	3,0	3,0	2,5	3,2	320,0
Те саме у вартісному виразі, млн грн											
Вино	557	819	1286	1976	2596	2997	3186	3578	3877	4087	733,0
Шампанське	260	369	523	833	1049	1180	1285	1500	1686	1830	703,8
Коньяк	279	457	717	1217	1733	1841	2157	2671	2890	3302	1183,4

Побудова стратегії розвитку виноградарства і виноробства України

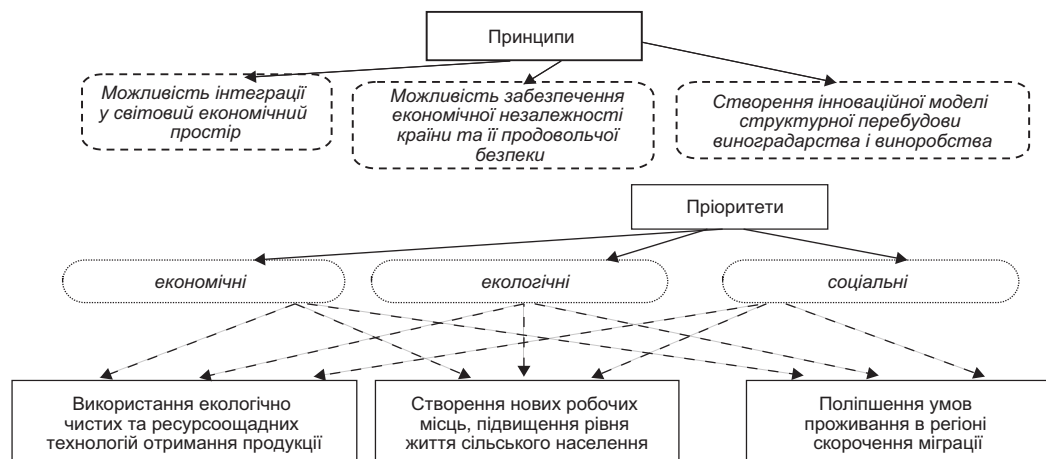

Рис. 1. Принципи стратегії розвитку виноградарства і виноробства України та взаємовплив її пріоритетів

З метою визначення основних стратегічних напрямів підвищення ефективності виноградарства і виноробства України слід виявити проблеми, які стримують їх розвиток, та причини виникнення.

Зміст стратегії розвитку виноградарства і виноробства полягає в підготовці та здійсненні такої виробничо-господарської діяльності, яка забезпечує досягнення додаткових економічних, соціальних та екологічних цілей на основі задоволення потреб споживачів у продукції виноградарства і виноробства внутрішнього та світового ринків в умовах динамічних змін макро- і мікроекономічного середовища. Згідно з визначеними стратегічними завданнями і напрямками розробляються відповідні механізми їх реалізації (рис. 2). Розробці стратегії розвитку виноградарства і виноробства передуює проведення маркетингових досліджень, на основі яких визначаються стан і тенденції ринкової кон'юнктури, установлюється характер наявної та майбутньої конкуренції. З урахуванням зазначених чинників опрацьовується комплекс маркетингу щодо обсягу, асортименту, якості, ціни, дистрибуції та комунікації відповідної продукції на конкретних національних ринках.

Дослідження свідчать, що пріоритетним компонентом сучасного розвитку виноградарства і виноробства є прикладне використання наукових здобутків. Адже перехід виноградарсько-виноробного підкомплексу та його суб'єктів господарювання на інноваційну модель розвитку дає

змогу своєчасно реагувати на динамічні зміни ринкової економіки та довкілля. Тому метою виноградарсько-виноробної науки є забезпечення адаптування науково-експериментального та виробничо-господарського процесу до потреб ринкової економіки на базі переходу на інноваційну модель розвитку.

Стосовно України це передбачає насамперед застосування інноваційних розробок для поліпшення якості показників розвитку.

Підвищення ефективності виробництва винограду передбачає розробку науково обґрунтованого розміщення виноградних насаджень на основі детального вивчення та врахування екологічних факторів: рельєфу, мікроклімату, ґрунтового покриву через високу екологічну пластичність виноградної рослини.

Основним завданням селекціонерів та ампелографів ННЦ «ІВіВ імені В.Є. Таїрова» було і залишається поповнення та вдосконалення сортименту винограду України для забезпечення споживача місцевою високоякісною доступною продукцією. Для вирішення цього завдання використовують 3 сучасні методи — генеративну селекцію, інтродукцію та клонову селекцію.

Нині в інституті створено понад 130 сортів і перспективних форм, з них 36 — внесено до Реєстру сортів рослин України (23 — столових, 11 — технічних, 2 — підщепних). Їх загальна площа в Україні становить понад 10 тис. га. Ряд сортів успішно культивують у Росії, Молдові, Італії, Чехії та ін.

Вінцем виноградарства є виноробство, тому необхідно забезпечити виробництво оригінальної продукції, яка формуватиме бренд «Українські вина».

Перспективний напрям виноградарства — це розвиток ринку столового винограду. Через недостатню кількість столового винограду вітчизняного виробництва (близько 30 тис. т щороку) імпорту столового винограду сягає 40 тис. т, що ускладнює прогрес перспективної галузі.

Подальший розвиток виноградарства та виноробства в Україні значною мірою залежить від стану винограду розсадняцтва. Науково-технічні досягнення в галузі агробіології, біотехнології та генетики винограду підтвердили важливість і необхідність застосування селекційних методів під час його розмноження. Велике значення має

вдосконалення технології закладання та вирощування виноградників. Вітчизняними та зарубіжними вченими розроблено значну кількість технологічних способів, які вдосконалюють закладання виноградних насаджень по лінії енергозбереження, збереження ґрунтової родючості, створення біоадаптивних технологій.

Серед основних завдань інноваційної перебудови галузі — удосконалення наукової системи і спрямування її ринкової адаптації на задоволення ринкових потреб; посилення консалтингової діяльності наукових установ з просування власних конкурентоспроможних розробок на ринок, виробництво наукомісткої продукції в умовах використання дослідно-експериментальної бази наукових установ.

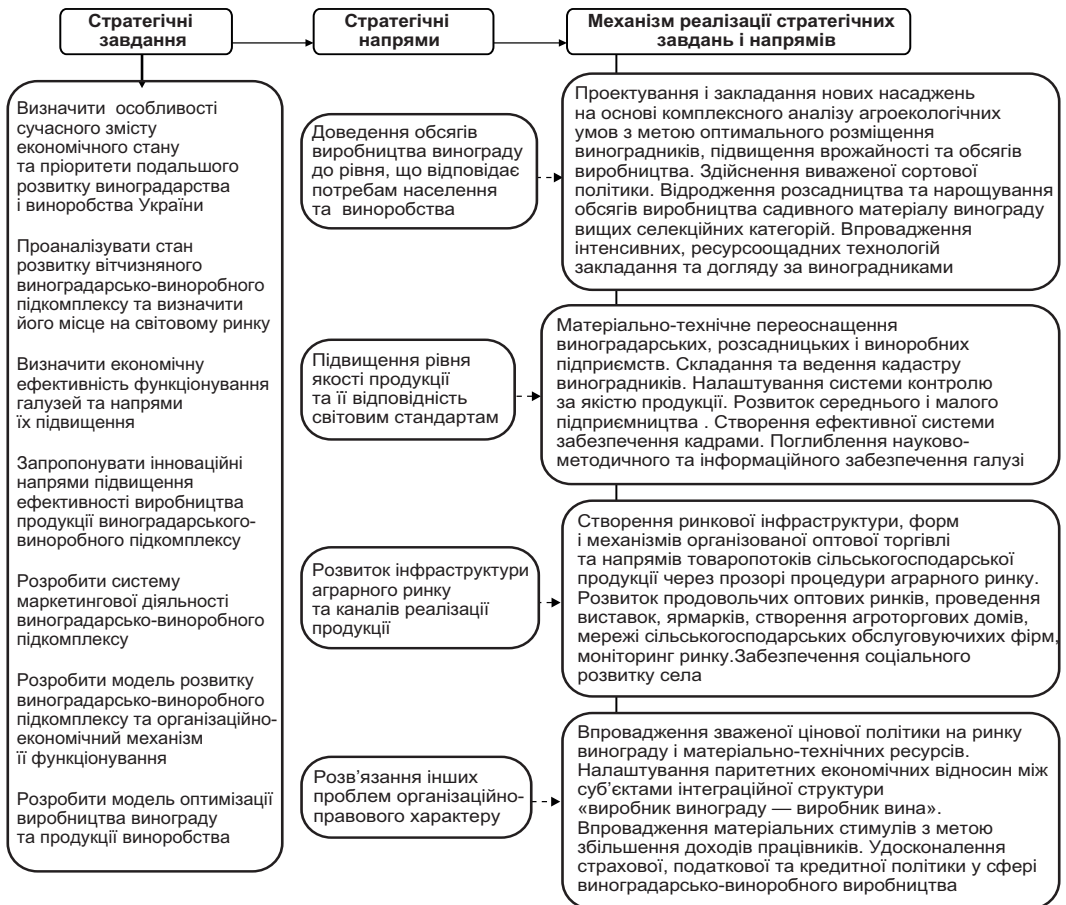

Рис. 2. Стратегії розвитку виноградарства і виноробства України на основі науково обґрунтованої інноваційної моделі їх функціонування

Висновки

Стратегія економічного розвитку виноградарства і виноробства в умовах інтеграції України у світовий економічний простір передбачає створення умов для інтеграції економіки галузей у європейський і світовий економічний простір; створення принципово нової науково обґрунтованої та соціально орієнтованої інноваційної моделі структурної перебудови галузей з поетапним формуванням пріоритетів економічного, соціального й екологічного розвитку аграрного виробництва в державі; розробку та постійний науково-економічний супровід регіональних програм розвитку виноградарства і виноробства в усіх виноградарських регіонах України з метою підвищення ефективності роботи галузі, модернізації її виробничої бази, розвитку кооперативних та інтеграційних зв'язків, соціальної та маркетингової політики.

Подальший розвиток виноградарства і виноробства України має спиратися

на адаптацію законодавства України до вимог країн ЄС. Потрібно ініціювати внесення змін до Закону України «Про виноград та виноградне вино» щодо заохочення до заходів прямої дії та відновлення Державної інспекції України. З урахуванням досвіду європейських країн слід відновити практику фінансування закладання нових насаджень в Україні як спосіб підвищення конкурентоспроможності галузі.

Для ефективного розвитку виноградарства і виноробства України та отримання ними максимального гарантованого прибутку необхідно розробити регіональні програми розвитку виноградарства і виноробства в усіх виноградарських регіонах України. До «Програми розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року» слід додати окремі підпрограми: «Виноградне розсадництво України», «Столовий виноград України», «Екологічне виноградарство і виноробство України».

Бібліографія

1. Анциферова О. Инновационное развитие кооперационных и интеграционных процессов при формировании механизма устойчивости аграрного сектора экономики/О. Анциферова//Международ. с.-х. журн. — 2011. — № 1. — С. 12–15.
2. Белоус І.В. Сучасний стан сировинної бази виноградарсько-виноробного підкомплексу України/І.В. Белоус//Вісн. аграр. науки Причорномор'я. — 2008. — № 3. — С. 94–101.
3. Белоус І.В. Сутність та зміст стратегії економічного розвитку виноградарської галузі України/І.В. Белоус//Таврійський наук. вісн. — 2009. — № 65. — С. 249–254.
4. Белоус І.В. Інноваційний розвиток галузі виноградарства України як складова ефективної інтеграції її у світовий економічний простір/І.В. Белоус, Л.В. Джабурія//Наук. вісн. Одес. держ. екон. ун-ту. — 2009. — № 13. — С. 7–15.
5. Белоус І.В. Особливості сучасного економічного розвитку виноградарства і виноробства України/І.В. Белоус//Вісн. аграр. науки Причорномор'я. — 2010. — № 2. — С. 109–116.
6. Власов В.В. Упереддєнь реформ/В.В. Власов//Акциз. — 2008. — № 5. — С. 40–43.
7. Власов В.В. Амплоекологічні дослідження як один із кроків поліпшення виноградарської галузі в Україні/В.В. Власов, Ю.Ю. Булаєва//Виноградарство і виноробство: міжв. тем. наук. зб. — Одеса: ННЦ «ІВІВ імені В.Є. Таїрова», 2010. — Вип. 47. — С. 24–27.
8. Власов В.В. Проблеми виноградарства України і аналіз напрямів їх вирішення/В.В. Власов, Л.П. Гінгін//Аграр. вісн. Причорномор'я: зб. наук. пр. — Одеса: ОДАУ, 2012. — № 65. — С. 19–24.
9. Власов В.В. Інновації у розміщенні виноградних насаджень/В.В. Власов, І.В. Белоус//Вісн. аграр. науки. — 2009. — № 5. — С. 62–65.
10. Власов В. Виноградарська галузь потребує перетворень/В. Власов, Л. Джабурія, І. Белоус//Пропозиція. — 2014. — Спецвипуск. — С. 6–9.
11. Джабурія Л.В. Аналіз основних показників розвитку виноградарської галузі України/Л.В. Джабурія, І.В. Белоус, Г.В. Бурлак//Виноградарство и виноделие. — 2013. — Вип. 50. — С. 53–57.
12. Инновационные технологии — фундамент экономического развития отрасли виноградарства Украины: между. н.-п. конф. «Эффективность внедрения научных разработок для инновационного развития виноградо-винодельческой отрасли: состояние, тенденции, прогноз». — Новочеркасск, 2010. — С. 262–267.
13. Моногаров О.А. Механизмы регулирования факторов ведения виноградарско-винодельческой отрасли в условиях рыночной экономики/О.А. Моногаров//Виноград. — 2010. — № 6–7. — С. 75–77.
14. Современное состояние и перспективы развития виноградарства и виноделия Одесской области Украины: между. н.-п. конф. «Интеграционная система образования, науки и производства в современном информационном пространстве». — Тернополь, 2014. — С. 135–137.
15. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки (на період до 2020 року)/Міністерство аграрної політики та продовольства України. — К., 2012. — 16 с.

Надійшла 5.11.2014.